

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ В УДОСКОНАЛЕННІ ВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВ АПК

Березіна Л.М.

Розглянуто зовнішньоекономічні трансформації функціонування агропромислового комплексу України та їх вплив на формування ефективних відносин між його суб'єктами.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими або практичними задачами. В Україні відбувається оновлення економічної політики як внутрішніх, так і зовнішніх сфер, пов'язаних з удосконаленням механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю. Україна прагне на рівні з іншими країнами світу побудувати свою національну систему зовнішньоекономічних зв'язків з метою переходу на інноваційний тип розвитку, що повною мірою стосується і підприємств усіх сфер агропромислового комплексу та має вагомий вплив на розвиток взаємовідносин між його підприємствами.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Економічні трансформації світового господарства більшістю дослідників розглядаються як процеси перетворення існуючої системи міжнародних господарських зв'язків, що супроводжуються розмиванням одних елементів та появою інших. Серед низки робіт варто згадати наукові доробки Бабака Ю.М., Богачьова В.І., Гапочки М.М., Ткаченко В.Г., Федорця Л.М., Фоменко О.О., Шпички В.П. та ін. Разом з тим, залишаються поза увагою питання формування ефективних взаємовідносин підприємств АПК, де одним з вагомих чинників впливу є саме зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У статті поставлено за мету дослідити зовнішньоекономічні аспекти та їх вплив на формування ефективних організаційно-економічних відносин підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу. Аналіз процесів взаємодії національної економіки із світогосподарською системою дозволяє визначити пріоритети планування зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу. Планування діяльності підприємств АПК має ставити за мету формулювання завдань розвитку їх

зовнішньоекономічної діяльності, а також визначити засоби їх досягнення з метою отримання максимально можливих власних економічних вигод [1].

Ми розглядаємо економічні трансформації як складне явище, що призводить до перетворень у взаємовідносинах країн світу. Економічні ознаки трансформованих світогосподарських відносин відбиваються у становленні принципово нового технологічного способу виробництва, якісному перетворенні його матеріально-речовинних чинників.

Сучасним економічним трансформаціям характерні наступні властивості: перехід світогосподарської системи на ринкові засади; глобалізація усіх сфер людського життя; має прояв чітка тенденція до глобальної інтеграції; переважання інтенсивного типу економічного зростання; поява нових галузей і сфер економіки; розширення сфери послуг; удосконалення інфраструктури світового господарства; інтеграція процесів міжнародної політики і міжнародної економіки.

Світове співтовариство, у контексті становлення різних форм правопорядку та набутого досвіду міждержавних відносин, сформувало певні засади світової організації торгівлі. Торговельна політика на сучасному етапі її трансформації та проблеми, що виникають на світовому ринку товарів і послуг, регулюються та узгоджуються як двосторонніми угодами, так і певними інституціональними структурами. Залежно від цього торгівля є об'єктом регулятивної діяльності низки галузевих, регіональних та міждержавних урядових і неурядових структур.

Нині до найвпливовіших структур належать три утворення у межах ООН, а саме: Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Міжнародний торговельний центр.

Регіональні недержавні утворення відіграють важливу роль у розвитку економічної інтеграції певної групи країн через створення вільних зон торгівлі, митного союзу, економічного союзу (ЄС) тощо.

Важливу роль відіграють галузеві та функціональні утворення, зокрема, у сільському господарстві – Міжнародна комісія з рису, Міжнародна рада з зерна (МРЗ), Міжнародна угода з цукру, чаю та деякі інші.

Існує низка міжнародних структур зі стандартизації та сертифікації, функції яких полягають у розробці міжнародних стандартів якості продукції, у тому числі і сільськогосподарської, інформаційна діяльність тощо (Європейський комітет зі стандартизації, Міждержавна рада зі стандартизації, метрології і сертифікації країн-учасниць СНД).

Здійсненню зовнішньої політики аграрного сектору та інших суб'єктів АПК сприяють наступні міжнародні структури:

Бюро міжнародних виставок (БМВ);

Міжнародна торговельна палата (МТП);

Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ);

Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – посідає особливе місце у світовій торгівлі.

Нині у наукових дослідженнях ще не знайшли достатнього висвітлення теоретичні і практичні питання щодо взаємозв'язку розвитку зовнішньоекономічних аспектів діяльності підприємств агропромислового комплексу та організаційно-економічних відносин між самими суб'єктами АПК. На нашу думку, ці дві сфери діяльності поєднують саме інтеграційні процеси. У змісті останніх доцільно, на наш погляд, виокремлювати два діалектично взаємопов'язаних напрями, кожен з яких зумовлює розвиток іншого. Мова йде про формування механізму самовідтворення та підтримки конкурентних переваг окремих підприємств АПК, з одного боку, та соціалізації результатів їх організаційно-економічних відносин, з іншого. Важливим феноменом сучасності, що має непересічний вплив на економічну і соціальну еволюцію країн світу, виступає глобалізація як наслідок інформаційно-технологічної постіндустріальної революції та формування нового типу економіки, яка отримала назву економіки знань. Ґрунтуючись на інтелектуальному та людському капіталі, вона ставить за мету генерування та продуктивне використання знань, які перетворюються у глобальну виробничу силу і джерело нової вартості. Таким чином, лише ті країни, які продукують знання і зможуть інтегрувати їх у свої національні економічні моделі, здатні забезпечити собі високі конкурентні позиції у глобальному світі. Звідси основними чинниками економічного зростання стають: інвестиції в освіту; розвиток інформаційних технологій; зростання витрат на дослідно-конструкторські роботи і нарощування інтелектуального капіталу; кількість і якість людських ресурсів, задіяних в окремих галузях економіки, що продукують та споживають знання.

Головна мета зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу полягає у підвищенні організаційно-економічної ефективності зовнішньоекономічних операцій як важливого напрямку зміцнення і динамічного розвитку відносин між його суб'єктами в умовах зростання конкуренції [2]. Ми вважаємо, що стратегія розвитку зовнішньоекономічної діяльності спрямовується на досягнення низки тактичних цілей, а саме: підтримки та розвитку існуючих форм та видів зовнішньоекономічних операцій; розвитку нових форм зовнішньоекономічної діяльності; формування та розвитку інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності; залучення як національних, так і іноземних інвестицій; розвитку експортного потенціалу як необхідної передумови надходження валютних ресурсів, підвищення конкурентоспроможності продукції; поглиблення

міжнародної інтеграції та розвиток співробітництва із зарубіжними суб'єктами національних агропромислових комплексів.

Ефективне ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами агропромислового комплексу вимагає розвитку відповідної інфраструктури. Не відкидаючи необхідність існуючих структур, ми пропонуємо створити інформаційний центр з питань розвитку зовнішньоекономічної діяльності АПК. За нашим переконанням, головними завданнями діяльності інформаційного центру мають стати: видання інформаційного бюлетеня з питань зовнішньоекономічної діяльності у сфері агропромислового комплексу; створення бази даних, необхідних для ведення зовнішньоекономічної діяльності; інформаційне сприяння роботі національних і зарубіжних структур з інвестиційних питань.

Крім того, на базі вищих навчальних закладів аграрної освіти доцільно створити інформаційно-консалтингові структури для обслуговування зовнішньоекономічної діяльності та розширення зв'язків з національними та зарубіжними консультантами, основними напрямками їх діяльності мають бути: встановлення зв'язків з провідними зарубіжними консалтинговими структурами, у тому числі на засадах спільної діяльності; надання консалтингових послуг з питань зовнішньоекономічної діяльності; проведення експертизи міжнародних комерційних угод і інвестиційних проектів; організація підготовки відповідних кадрів.

За нашим переконанням, варто створити на основі тимчасово вільних складських приміщень, що утримуються на балансі сільськогосподарських підприємств, мережі митно-консигнаційних складів, розвивати автотранспортний парк з метою здійснення міжнародних вантажних перевезень.

Результати нашого дослідження дають підстави зробити висновок про можливість розширення участі підприємств АПК у міжнародних виставках та ярмарках, торгах, аукціонах та біржовій торгівлі. Доцільно забезпечити створення та розвиток торгових домів, спільних підприємств, дочірніх підприємств та філій за кордоном, іноземних представництв.

Ми прийшли до висновку про необхідність розширення підприємствами агропромислового комплексу виробництва продовольства з високим ступенем переробки, що користується попитом на зовнішніх ринках, і, відповідно, експорту конкурентоспроможної продукції внаслідок реалізації програм повного виробничого циклу і використання маркетингових заходів (створення сучасних видів упаковок, маркування, реклами на зовнішніх ринках).

За нашим переконанням, глобалізаційні процеси є основою розвитку зовнішньої політики підприємств, що повною мірою розповсюджується і на усі ланки агропромислового комплексу.

Отже, глобальна взаємозалежність і взаємовплив усіх секторів національних економік, де не є винятком і агропромисловий комплекс, впливають на економічні, політичні, соціальні і екологічні умови розвитку. Глобалізація сприяє тотальному економічному прогресу шляхом поширення інновацій, дії жорсткої конкуренції, активізації зовнішньоекономічної діяльності у сфері обміну товарами та послугами, розвитку інвестиційних процесів. Разом з тим, є і певні недоліки, так, мають місце нерівномірність розподілу капіталу, диспропорційність розвитку внутрішнього економічного потенціалу країн тощо.

В умовах глобалізації світових ринків і дії жорсткої конкуренції виходити на міжнародні ринки необхідно з продукцією високої якості, яка підтверджена міжнародними сертифікатами. Зовнішньоекономічні зв'язки АПК України зумовлюються традиційною структурою виробництва. Нажаль, в експорті переважають сировинні ресурси (сільськогосподарська продукція і сировина) для подальшого виробництва у країнах-експортерах готових до споживання продуктів харчування.

Таким чином, стимулювання розвитку експортного потенціалу суб'єктів АПК України можливе лише на засадах структурних перетворень, розвитку організаційно-економічних взаємовідносин між ними.

Ефективність взаємовідносин будь-яких суб'єктів АПК певною мірою визначається захисним механізмом митного тарифу, який може бути реалізований через так званий ціновий ефект - спричинене ним подорожчання імпортованих товарів дає змогу національному товаровиробнику скористатися ціновою перевагою. У результаті дії такого механізму встановлюється певне співвідношення між світовими цінами та цінами на внутрішньому ринку. Ефективність тарифного захисту обумовлюється тим, наскільки сформованим є останній, а звідси, якими є характер конкуренції та імпортозаміщення на ньому, які чинники впливають на його розвиток тощо [3].

Наголосимо, що членство України у СОТ не залишає їй можливості захищати національного виробника сільськогосподарської продукції і сировини імпортованими квотами, мінімальними імпортованими цінами і заборонами на імпорт. Крім того, доволі жорсткими для України є зобов'язання щодо використання санітарних і фітосанітарних заходів. Таким чином, можливості нетарифного регулювання імпорту сільськогосподарської продукції в Україну суттєво обмежені, разом з тим, нетарифні бар'єри для експорту у країни ЄС для національних виробників залишаються високими. Існує небезпека того, що із створенням зони вільної торгівлі з країнами ЄС згадані ризики посиляться. Саме це варто враховувати підприємствам АПК (а не лише суб'єктам аграрної сфери) при формуванні механізмів взаємовідносин.

Важливою складовою світового агропродовольчого ринку є експортно-імпортні операції з сільськогосподарською продукцією, сировиною та готовим до споживання продовольством. Для торгівлі на міжнародному ринку такою продукцією характерні часті зміни кон'юнктури, тривалі періоди застою, різкі переходи від піднесення до кризи. Майже не відчувається циклічність розвитку таких ринків. У цьому аспекті важливим завданням ми вважаємо подальше вдосконалення системи формування експортних ресурсів АПК, що є можливим лише за умови розвитку організаційно-економічних взаємовідносин між його суб'єктами та наближення технологій експортно-імпортних операцій до вимог СОТ. У формуванні зовнішньоекономічних зв'язків підприємств АПК не має залишитися осторонь держава, тому ми вважаємо, що підвищення ефективності експортно-імпортних операцій має стати найважливішим елементом її аграрної політики. Одним з важливих напрямів вдосконалення зовнішньоекономічних відносин підприємств АПК має стати захист з боку держави національних товаровиробників та стимулювання експорту продовольства.

Подальший розвиток взаємовідносин підприємств агропромислового комплексу не може відбуватися поза межами стану світових продовольчих ринків.

Розширення міжнародного співробітництва підприємств агропромислового комплексу України з метою реалізації його експортного потенціалу має спиратися на власні конкурентні переваги, які варто збільшувати та активізувати [4]. За нашим переконанням, серед вирішальних напрямів активізації зовнішньоекономічних відносин підприємств АПК України, реалізації їх експортного потенціалу варто виокремити наступні: завершення процесів формування ефективного власника у системі АПК; запровадження інноваційного розвитку усіх складових елементів господарського механізму підприємств агропромислового комплексу; виокремлення політичної складової у зовнішній політиці підприємств АПК з метою активізації міжнародного обміну продовольством; розширення обсягів експортоорієнтованого виробництва на підприємствах АПК; зменшення залежності усіх підприємств агропромислового комплексу України від імпорту; прискорення процесів здійснення стандартизації і сертифікації відповідно до міжнародних вимог.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Саме урахування розглянутих чинників певною мірою формує можливості щодо присутності суб'єктів українського агропромислового комплексу на агропродовольчих ринках світу, забезпечує протікання процесів диверсифікації торгівлі та капіталовкладень, пом'якшує залежність від крупних конкурентів на світових агропродовольчих ринках. Тому

ефективність організаційно-економічних відносин підприємств АПК значною мірою визначається станом зовнішньоекономічної діяльності. Перспективи подальших розвідок мають охоплювати дослідження демографічних аспектів та соціальної ефективності взаємовідносин суб'єктів агропромислового комплексу.

Література

1. Федорець Л.М. Вектори стратегічного розвитку зовнішньоекономічної діяльності АПК регіону / Л.М. Федорець // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 69-75.
2. Юрчишин В.В. Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох: історико-соціально-економічні нариси / В.В. Юрчишин. – К.: Науково-виробниче підприємство “Видавництво “Наукова думка” НАН України”, 2009. – 366 с.
3. Ткаченко В.Г. Экономическая безопасность Украины в условиях рыночных трансформационных процессов: монография / В.Г. Ткаченко, В.И. Богачев, Ю.Н. Бабак [и др.]. Под общей редакцией профессора В.Г. Ткаченко и профессора В.И. Богачева. – Ровеньки: ООО “Телерадиокомпания “РКТ”, 2007. – 330 с.
4. Шпичка В.П. Развитие АПК Украины и регионов в условиях трансформационных процессов: монография / В.П. Шпичка. – К.: Аристей, 2005. – 108 с.

Abstract

Berezina L.M.

Foreign economic aspects in the improvement of relations between agro-industrial complex enterprises

It is considered foreign economic transformations of Ukrainian agro-industrial complex functioning and their impact on the forming of the effective relations between its subjects.